

**AHMET MİDHAT EFENDİ’NİN “ARNAVUTLAR
SOLYOTLAR” ADLI ROMANINDA HIZIR-İLYAS
GÜNLERİ VE NEVRUZ BAYRAMI**

Kemal TİMUR*

**Hızir-Ilyas And Nevruz Bairam Days In The Novel Called
“Albanians And Solyots” Of Ahmet Midhat Efendi**

Abstract: Ahmet Midhat talks about Nevruz Bairam describes especially Hızir Ilyas days in details and festivals celebrated in these days in his own style. It is mentioned that these bairams that were not appealing so much before hand are more common among public, and afterwords it is also mentioned that they were appealing in Istanbul as well. In addition these days are also accepted as a bairam both among Eastern and Western nations.

*“Sahn-ı garrâyı gelüp eyledi zîver Nevruz
Oldı hadrâda meger Hıdr ile hem-ser Nevruz”*

Rahmî

Nevruz, Orta Doğu ve Ön Asya’da yeni yılın başlangıcı ya da bahar bayramı olarak kutlanan gündür. Farsça bir kelime olan Nevruz, “yeni gün” anlamına gelmektedir. Bugün güneşin yeni bir burca girdiği gün olup Rumi takvimde Mart’ın dokuzuna; Milâdî takvimde ise, Mart’ın yirmi birine tekabül etmektedir. Bir başka söyleyişle Nevruz, tabiatın kıştan kurtuluşunun, bolluk ve berekete kavuşmanın simgesi olması yanında, toplumların yaşamlarındaki hareketliliklerin, başlangıçların ve dönüm noktalarının da ifade edildiği bir gündür.

---

* Yard. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüzyıllardır tüm Türk dünyasında kutlanan Nevruz bayramı, kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. Tarihin en eski devirlerinden beri bugün, baharın başlangıcı olarak kabul edilmiş, büyük bir coşkuyla törenler düzenlenmiş, kutlamalar yapılmıştır. Gece ve gündüz sürelerinin eşit olduğu iki günden biri olan Nevruz günü, güneş, balık burcundan koç burcuna girer. Bugünden sonra artık günler uzamaya başlayacaktır. Cemreler havaya, suya ve toprağa çoktan düşmüş; Erbain adını verdiğimiz 40 gün süren ilk karakış, Ocak ayının sonunda tükenmiş; Ocak sonunda başlayıp 50 gün süren ve Hamsin denilen son karakış ise, bugün sona ermiştir. Bugünden sonra havalar hep ısınacak; bahar bu tarihten itibaren tüm Anadolu coğrafyasını kucaklayacaktır.

Nevruz bayramından yaklaşık kırk gün sonra gelen Hızır-İlyas günleri de Hıdırellez adıyla Nevruz'a benzer bir şekilde kutlanmaktadır. Milâdî takvime göre Mayıs ayının 5-6. günlerine rastlayan bu güne Hıdırellez isminin verilmesinin sebebi, Hz. Hızır'ın kendisi gibi peygamber ve yine onun gibi ölümsüz hayata mazhar olan Hz. İlyas ile o gün buluşmaları, rivayetinden ileri gelmiştir.² Nevruz ve Hıdırellez bayramlarının tarihî süreçlerini de göz önüne aldığımızda bu iki kültürel unsurun milletimiz için "vazgeçilmezler" arasında olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Zira bunlardan birinin, yani Nevruz'un, su-i istimaliyle yakın geçmişimizde birçok acı hadiseyi, millet olarak yaşamış bulunmaktayız.

Malum olduğu gibi, milletleri yaşatan ve tarih sahnesinde "ben de varım" dedirten en önemli unsurların başında kültürel değerler gelmektedir. Sosyolojik olarak aynı kültüre mensup insanları birbirine bağlayan, dayanışma ve birlikteliğin ruhunu ayakta tutan önemli günler vardır. Bayramlar da bu günlerden biridir. Dinî veya millî olma özelliği olan bayramları yaşatabilme gücünü kendilerinde gören milletlerin sürekliliği, elbette tartışılmaz. Bu anlamda kültürel değerleri canlı tutmanın; millet olarak şerefli bir şekilde yaşamının bir ön şartı olduğunu söylersek herhalde abartmış olmayız.

Türkler arasında çok eski devirlerden beri kutlanan Nevruz ve Hızır-İlyas günleri, yüzyıllardır büyük bir coşkuyla kutlanmış ve çağlar aşarak günümüze kadar uzanmıştır. Özellikle Osmanlı coğrafyasında "Nevruz-ı sultanî" adıyla kutlanan Nevruz bayramı, büyük bir heyecanla karşılanmış ve insanların bir araya gelip kaynaşmasına vesile olarak millî birlik ve beraberliğin tesisine önemli katkılar sağlamıştır. Osmanlı şairleri, bu günlerde, "Nevruziye" denilen eserler kaleme alarak devlet büyüklerine sunmuşlardır.

Divan edebiyatı ürünlerinde olduğu gibi Tanzimat sonrası Türk edebiyatına dahil olan roman nev'inde de Nevruz bayramına yer verildiği dikkat çekmektedir. Ancak böylesine önemli bir geleneğin Türk romanında pek yer

² Mehmet Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 803

almadığını da hemen belirtmek gerekir. Bu dönemde bir çok romana imza atan Ahmet Midhat Efendi, **Arnavutlar Solyotlar** adlı eserinde, nevrüz ile diğer bir bahar bayramı olan Hızır-İlyas günlerinden bahseder ve bu günlerin Hıristiyanlarca da kutlandığına değinir.

Ahmet Midhat, **Arnavutlar Solyotlar**³ romanında, Müslüman Arnavutlar ile Hıristiyan Solyotlar arasında geçen savaşları konu edinmiştir. Arnavut Müslümanları idare eden Ali Paşa, Arnavutluk'un güneyindeki dağlarda yaşayan Solyotları kendi idaresi altına almak istemektedir. Bu sebeple birçok girişimlerde bulunmuş; ancak cengaver bir millet olan Solyotlara karşı bir başarı elde edememiştir. Başarısızlığa tahammül edemeyen Ali Paşa, yeni bir taktikle Solyotları dize getirmeyi plânlar. Fikrine değer verdiği Rüstem'in teklifiyle Solyotları içten çökertmeyi deneyecektir. Bu amaçla Rüstem'i Soli kasabasına gönderir. Rüstem birtakım icraatlarda bulunarak Solyotların çözülmesini sağlamaya çalışır. Ali Paşa'nın adamı Rüstem, uzun yıllar Soli'de kalmış, birçok hadiseye şahit olmuştur. Hatta bazı konularda Solyotlar kadar rey sahibidir. Yazar bütün bu hadiselerden haber verirken romanın bir bölümüne "Hızır-İlyas" ismini vererek bu kısımda Hızır-İlyas ile Nevruz günleri ve bu günlerde yapılan eğlencelerden bahsetmiştir. Ayrıca bu kutlamaların yapıldığı günlerde tabiatta olan değişiklikleri tasvir ederek söz konusu günleri canlı bir şekilde gözler önüne serer. Bu bölümü aşağıya aynen alıyoruz:

"Mah-ı nisanın yirmi üçüncü günü Rûz-i Hızır'dır ki milel-i şarkiyenin kâffesi nezdinde bir id-i millî addolunur. Çiftlik yanaşmaları ve çobanları gibi amelenin âdeta bir re's senesi hükmündedir. Zira bunların mukavelatı ya Hz. İlyas'tan Hz. İlyas'a veyahut kasımdan kasıma akd edilmek o taraflarda bir kaide-i umumiye hükmündedir.

Mukaddemleri İstanbul'ca Rûz-i Hızır'ın ehemmiyeti hiç menzilesinde iken bir zamandan beri arta arta en mühim i'yaddan addolunmak derecesini bulmuştur. Bu ise Haydar Paşa Sahrası'nda içtima eyleyen kadın erkek binlerce Hızır-İlyas'çıların tetkik-i ahvali müvazene edilir.

Rûz-i Hızır'a İstanbul'ca henüz verilmeğe başlanmış olan ehemmiyet taşralarda ötedenberi verilmekte olup bilhassa Ortodoks mezhebinin umumiyete karib hüküm sürdüğü yerlerde Ayı Yüreği nam-ı azizin dahi yevm-i mahsusu olmakla bu yortunun ehemmiyeti olur olmaz yortulara kıyas kabul etmez.

Amma layık da değil midir? Vakıa İran gibi daha ziyade şarklı addolunan memalikte Nevruz-ı Sultânî'ye pek ziyade ehemmiyet vererek martın doku-zuncu günü âdeta hem resmî hem millî bir bayram sayılır ise de bizce nevrüzün bu kadar ehemmiyeti görülemez. Nef'î'nin:

³ Ahmet Midhat, "Arnavutlar Solyotlar", İstanbul 1305, 221s.

*Erdi yine Ord-ı behişt
Oldı hevâ anber-sirîşt
Âlem behişt ender-behişt
Her kûşe bir Bâğ-ı İrem*

diye tavsif eylediği mart ayını bizim köylü babalar koca karılar:

*Mart kapıdan baktırır
Kazma kürek yaktırır*

diye tavsif ederler. “Niçin?” mi dediniz? Çünkü Nef’î’nin bu günlerde gül mül devri âşıklar bayramı bülbüllerin nağmesi hengamı felan tarzında isnad eylediği şeylere bedel mart içinde havanın bir günde beş on defa bozulup açılması ve bazı kere yerlerin bir karış kar tutması ve ağaçlarda bir yeşil yaprak ucu görülememesi ve bülbüllerin yuvadan değil ayıların bile inden çıkamaması bu tarafların tabiat-ı iklimiyesindedir.

Amma Rûz-i Hızır’a gelince hâl başkalaşır. Mevsim-i baharın hemen evsati demek olup ağaçlar yeni kisve-i zümürdünü giymiş ve güne gün izhar ile tezyin eylemiş olduğu gibi çayırlar dahi rengarenk izhar ile donanıp cihan hakikaten cennet kesilmiş olur. Sa’di-i Şirazi’nin: “Fıraş-ı bâd-ı sabârâ gofte tâ ferş-i zemerdîn be-gusterâned. Ve dâye-i ebr bahârîrâ fermûde tâ benât-ı nebâtrâ der-mehd-i zemîn be-perverâned. Ve dırahtanrâ be-hil’at-i nevrûzî kabâ-yi sebz-i varak der berkerde. Ve etfâl-i şâh be-kudum-ı mevsim rebî-i külâh şükûfe ber-sernihâda. Ve asâra-i nây be-kaderteş şehd-i fâyik-şude. Ve tohm-ı hurmâ be-terbî-teş nahl-i bâsık güşte” diye vasf eylediği zamanı biz ancak evsat-ı mevsim-i baharda ve belki evâhir-i mâh-ı mayısta bulabiliriz.

Rûz-i Hızır’ın hulûlü Rum İli ve Arnavutluk cihetlerinde mevsim-i seyfin mukaddemesi addolunarak umumî bir itikada göre o gün kurt kuş insan hayvan hasılı bütün mahlukat bayram edeceğinden havadaki bulutlar dahi tatil-i işğal ederek havada asla buluttan eser bulunmaz ve mahlukatı taciz eyleyecek şiddetli rüzgar esmez imiş.

Kezalik umumiyetle itikad olunduğuna göre koyunlar kuzusu ile Rûz-i Hızır’a kadar yüz yüze burun buruna koklaşarak yatıp uyudukları hâlde Rûz-i Hızır gecesi arka arkaya yatıp koyun kuzusuna lisan-ı hâl ile “artık bundan sonra benim muhafazama muhtaç değilsin istediğin yolda kısmetini ara” der imiş.

Bu itikadın ne kadar kuvvetli olduğunu şununla muvazene etmelidir ki İslâm olsun Hristiyan olsun Rum İli’nde umumiyete karib pek çok kimseler Rûz-i Hızır’dan mukaddem kuzu eti eklini harama karib günah addederek o günün vürudu üzerine fakir gani herkes kudretine göre bir miktar kuzu mutlaka ekl edecektir.

Rûz-i Hızır'da kızlar genç kadınlar halka ve yüzük ve küpe ve hiç olmaz ise ufacak bir taştan ibaret birer şeyi çömlek içine koyarak Hz. İlyas gecesini gül fidanı dibinde imrar ettirdikten sonra sabah Rûz-i Hızır'da güneşten evvel gül fidanı dibine toplanarak beyitler okurlar ve her beyit okudukça çömlek içindeki eşyadan birisini çıkarırlar ki bu şey hangi kızın ise söylenmiş bulunan beyit dahi o kızın falı addolunur.

Elhasıl Rum İli ve Arnavutluk halkı için Rûz-ı Hızır'ın ehemmiyeti ne derecelerde olduğunu bihakkın tarif ve tafsile girişmek hadden ziyade tatvil-i makali mucip olup bu hikâyemizde görülecek lüzum üzerine işin asıl şu cihetini arz etmeliyiz ki: Rumlarda herkes ismi hasebiyle kendi namdaşı olan bir azize mensup olup o azizin yortusu geldiği gün namını taşıyan Hristiyanın dahi bayram etmesi âdettir. Hatta bundan evvelce Maryola dahi Rûz-i Hızır pederi Boçaris'in isminin günü olmak hasebiyle o gün kırk keçi keserek şaraplarla çalgılarla yortu edeceğini haber vermiş olduğu elbette hatırlardadır.

Filvaki Hızır-İlyas gününün vürudunda Yorgi Boçaris tamam kırk tane oğlak kestirip şarap mahzenindeki fiçuları dahi izale edercesine fora ederek azim bir ziyafet tertip eylemiş idi ki isminin gününü tebrik için her sene gelen hemşehrilerine komşularına merkurumun izzet ve ikram etmesi zaten mutadı iken bu sene kızının Fotos'a nişanlanması emelinden dolayı ikram ve ziyafette böyle bir fevkaladeliği iltizam eylemiş idi.

O gün çalgı olmak üzere müteaddid gusla ve gaydalardan maada tabl ve zurna dahi bulundurulmuş öyle bir surette taam edildi ki bu taam-ı umumî bir sofrâ hâlinde erbab-ı iştihaya arz edilmeyip belki bir oğlakin doyurabileceği kadar misafir toplandı ki onlara bir sofrâ kurulmak suretiyle her sofrâ diğerini takiben devam ede gitti. Lakin evvelce taam etmiş ve şaraba ve raksa koyulmuş bulunan huzara sonraki sofralar erbabı mezeler takdimiyle gerek neşelerini idameye ve gerek midelerini mütemadiyen teçhize gayret eyledikleri dahi nazar-ı dikkatten uzak tutulmayacaktır.

Çavellas ile Boçaris'in ve binaenaleyh Rüstem'in hilafetgirani dediğimiz adamlar dahi bu ziyafete iştirak etmişlerdir. Zira bunların hilafetgirlikleri açıktan açığa bir dargınlık demek olmayıp yalnız kendi nahiyeleri hududiyle mahdud olan politikalarınca bir muhalefet-i fikir ve nazardan ibarettir. Hatta daha doğrusunu sorar iseniz deriz ki o günki ziyafet neşesiyle en ziyade neşeli bulunanları dahi yine bu hilafetgirler olmuştur. Zira temin-i ihtisas için size en çok söz söyleyenler en ziyade bürhan arayanlar size en az ihtisası bulunanlar olacağı nazar-ı hikmetinizde ise bilir ve anlarsınız ki Yorgi Boçaris'in neşesine en ziyade iştirak edenler dahi kendisine en az hulûs ve ihtisası olanlardır.

Bir aralık şu cemiyet öyle bir suret aldı ki hakikaten bir ressamın nazar-ı dikkatine isbat-ı liyakat eyledi.

Bakınız siz dahi gözünüzün önüne getiriniz ki levhanın en uzak planı kenkereleri bulutlara karışmış dağlar olup uzaktan görüntüleri simsiyah ve dumanlıdır. Planlar nokta-i nazara doğru takarrub eyledikçe azim ve cesim meşe ve çam ve yaban zeytini gibi ağaçlar dahi fark olunmağa başlayıp daha yakınlarda her dem yeşil olan defneler koca yemişler bir kat daha nazar-ı rüba olmağa yüz tutarlar. Levhamızın en yakın planı pek cüz'i mâîce bir çemenzar olup sağ cihetinden bir değirmen çevirmeğe kâfi bir su akar. Bu derecik biraz sol tarafa doğru tahvil-i istikamat eyledikten sonra latif bir kavis çevirip yine sağ cihete doğru akar gider ki uzaklaştıkça uzaklaşan yıllankavi mecrası nihayet gözümüzün varamayacağı ib'âd içine dalar gider. Tablomuzun asıl merkezine doğru bu derecenin kenarında dördü çınar ikisi diş budak ve üçü kara ağaçtan ibaret dokuz büyük ağaç azim bir tufe teşkil etmiştir. Bu ağaçların altında kadın erkek çoluk çocuk üç yüzden müteceviz bir halk yer yer serilerek şu tarafta salıncak sallanmakta bu tarafta raks edilmekte bir diğer cihette üç beş kişi arasında şarap içilmekte bir diğer cihette on on beş adam pençesinde bir oğlak paralanmakta olup çalgıcılar sarhoş oynayanlar sarhoş şarkı okuyanlar sarhoş herkes sarhoş bir hâldedir. Amma bazı meyhane akşamcılarını gibi bu sarhoşların suretleri ekşi ve tavırları kavgaya müstaid bir hâlde olmayıp cümlesinin yüzünde bahtiyarane bir sevinç parlaklığı ve muhibbane bir tebessüm revnakı görülür. Şöyle bir levha şayan-ı tersim değil midir?

Maryola ile Fotos'un nişan-ı resmi bu ziyafetin mebadisinde icra olunmuş bitmiş idi. Bu resim Papaz Samuel'in ona mahsus duayı okuyarak iki altın halkadan birisini damadın ve diğerini gelinin parmaklarına taktıktan sonra tekrar çıkarıp gelinin parmağına taktığı halkayı damada ve damadın parmağına taktığı halkayı geline tekrar takmasından ibarettir. Vaki bu nişan-ı resmi öyle nikah derecesinde kuvvetli olmayıp kilise nezdinde bozulması mümkün olan merasimden ise de Solyot Arnavutlarınca güya asıl nikah bu imişçesine bir ehemmiyeti vardır ki nişanlı olanlar biri birinin zevcesi sayılarak hemen hiçbir nişanlının kendi nişanlısıyla izdivaç etmemiş ve ayrılmış bulunması vaki değildir.

Bizim Rüstem iki kişi ile oynanacak olan Solyot raksını Eftimi'den öğrenmiş bulunduğu hem sevindi hem pişman oldu. Sevindi: Zira Solyotlar nezdinde iki kişi raks eylediği zaman ikisi arasındaki muhabbet hemen uhuvvet derecesinde kuvvet bulur. Arap bedevileri selam verdikleri adama fenalık etmedikleri gibi Solyotlar dahi birlikte raks ettikleri adama fenalık etmezler. Rakstan sonra dostluk için bir buse akd olunabilir. Ondaki daha mükemmel olmak üzere kan karındaşlığı akdine kadar da imkân-ı tehiyye edilmiş olur. Binaenaleyh Rüstem o gün birkaç muteber delikanlı ve kız ile raks edebilerken dostluklarını takviye eylemiş olduğu için bil-tab' sevinmiş idi. Fakat sevindiği kadar pişman dahi oldu: Zira kendisince ehemmiyetleri olan o birkaç delikanlı ve kızdaki maada birçok kadınlar ve erkekler dahi "Rüstem Bey raks öğrenmiş ya! Bizimle

dahi oynamalıdır?" diye biçareyi oynata oynata yorgunluktan helak derecelerine götürmüşler idi.

Herkes ile raks eylediği hâlde asıl muallimesi bulunan Eftimi ile raks etmemesi muvafık düşer mi? Bil-mecburiye onunla dahi raks eyledi. Hatta herkesin ayak atmalarına dikkat eyleyen Rüstem, Eftimi karşısında o kadar güzel oynadı ki evvelce kendisine ders vermek hususunda naz etmiş bulunan Eftimi tahsin ve aferin tebessümleriyle "Bundan sonra dersi siz bana vermelisiniz" demeğe dahi mecbur oldu.

İşbu Rûz-i Hızır'ın akşam üzeri bizim tablonun hâli biraz daha başkalaştı. Beyaz bıyıklı ak saçlı ihtiyar ve koca karılardan bazıları şurada burada sızıp kalmışlar. Hele gaydacının birisi yarı şişkin gaydasını bir mahbubeyi koca karıcasına deraguş ederek sızmış ki aralıkta bir hareket ettikçe veyahut tulumu bağına basıp sıkıştırdıkça derunundaki bakiye-i hava düdüklere hücum ederek acı acı bir çığlık peyda eder. Humar-ı mesti ile cüretleri artmış bulunan genç takımı kızlarla latifeyi ileriye vardırarak Maryola ve Fotos'da gördükleri numune üzerine nişanlanmağa iştihaları artan daha ciddi âşık ve âşıkalar ağaç diplerinde müzakerata koyulmuşlar" (s.66-71).

Yukarıda da görüldüğü gibi Ahmet Midhat, bu romanında Nevruz Bayramı'ndan, özellikle de Hızır-ilyas günlerinden uzunca söz etmekte ve bu günlerde yapılan eğlenceleri kendi üslubuyla tasvir etmektedir. Yukarıdaki satırlardan da anlaşıldığı üzere, İstanbul'da önceleri pek rağbet edilmeyen bu bayramların, halk arasında daha yaygın olduğu, sonraları ise İstanbul'da da rağbet görmeye başladığı ifade edilmiştir. Ayrıca bu günlerin hem Şark milletleri arasında hem de Garplılar tarafından bayram olarak kabul edildiği belirtilmiştir.

Günümüzde birçok ülkede olduğu gibi Anadolu'da da Nevruz ve Hızır-İlyas günlerinde törenler yapılmakta ve bu bayramlar, toplumumuzun hemen her kesimince bir gelenek olarak yaşatılmaktadır. Bu vesileyle bahsi geçen günlerde çeşitli eğlence ve ziyaretler düzenlenerek insanların bir araya gelmesi sağlanır ve milli birlik ve beraberliğin devamında önemli bir adım atılmış olur.